

Sønderjylland 1924.

Af **Thade Petersen.**

1. Grænsen.

Først i Begyndelsen af 1924 kunde Arbejdet med Fastsættelsen af Grænsen siges at være endelig fuldført, idet Grænsedokumenterne blev underskrevne og udleverede (Hmd. 15. 1.) *)

Færdselen over Grænsen nærmer sig i dette Aar saa stærkt det normale, at den saa godt som ikke giver Anledning til Omtale. Da Tyskland imidlertid efter Indførelsen af Guldmark og Rentemark for at hindre Kapitalflugt forlangte en Afgift af 500 Guldmark for en Udrejse, blev denne Bestemmelse ogsaa anvendt paa de 188 unge Mennesker, der skulde herover paa Højskole og Efterskole, hvorved dette hindredes (Fl. Av. 6. 5., 8. 5., Hmd. 5. 5.) Derimod slap Elever til den tyske Højskole i Tinglev for Afgiften (Hmd. 6. 5., Fl. Av. 6. 5.) Først efter at Rigskabinetet 17. 6. havde besluttet Ophævelsen af denne Afgift, som Dagen derefter bortfaldt, var Vejen fri for de danske Elever men for sent for dette Aar.

Forpagtere af Arealer i Gudskog Syd for Grænsen havde Ret til afgiftsfrit at udføre det der paa avlede Hø og Rør. Det tyske Toldvæsen krævede alligevel Afgift af dem. I Januar fik de dog deres Ret anerkendt (Fl. Av. 25. 1.) men først i Maj kom Sagen helt i Orden (Fl. Av. 8. 5.).

*) Ved Udarbejdelsen af Aarsoversigten er i Aar foruden »Hejmdal«, »Flensborg Avis« benyttet. For at det dermed stærkt forøgede Arbejde ikke skulde blive af alt for urimeligt Omfang, har jeg imidlertid nøjedes med at anføre den sidstnævnte, hvor de paagældende Begivenheder alene eller væsentligt udførligere fandtes omtalt i den. Dog er i en Del Tilfælde begge Blade anført. Th. P.

Drøftelsen af Grænsespørgsmaalet er vel mindre livlig men dog langt fra forstummet. I Januar stillede de tysknationale i den preussiske Landdag det Krav, at Regeringen skulde misbillige den socialdemokratiske Overenskomst af 25. 11. 23. Spørgsmaalet behandledes først færdig 1. 2. Ministerpræsident Braun erklærede ved den Lejlighed, at Regeringen ud fra et statsretligt Synspunkt maa anerkende den lovligt fastsatte Grænse. (Hmd. 28. 1., 2. 2., 11. 2., 15. 2., Fl. Av. 29. 1., 3. 2., 10. 2.).

Om den socialdemokratiske Overenskomst erklærede Partisekretær Verdich 8. 1. i Slesvig, at han var bemyndiget til at sige, at alle socialdemokratiske Organisationer i Slesv.-Holst. stillede sig bag ved den og anerkendte den. (Hmd. 10. 1., 11. 1., Fl. Av. 11. 1.).

Privat lyder dog stadig tyske Krav om Grænseflytning. Paa et Møde i Tinglev en af de sidste Dage i 1923 krævede den tyske Vælgerforening, »nu som før Revision af Grænsen«. Kort efter bragte det svenske »Dagens Nyheter« en Protest mod disse Revisionskrav. »Fredsbestemmelsen er fra ethvert Synspunkt uangribelig«. (Hmd. 11. 2.) Ogsaa i Tyskland krævede fremtrædende Mænd nu Ro om det. Dr. Fuchs i Breslau paaviste, at Forespørgslen kun var konservativ Valgtaktik (Hmd. 15. 2.) og H. v. Gerlach hævdede at Tyskland bør anerkende Grænsen som varig. Han anser det ikke for en Ulykke, at der kom flere Tyskere til Danmark end Danskere til Tyskland. (Hmd. 28. 3.). Og paa Verdensfredskonferencen i Berlin sagde Professor Quidde den 5. 10. at Forholdet mellem Danmark og Tyskland var ordnet paa bedste Maade ved den nye Grænse. (Hmd. 6. 10.). I »Die christliche Welt« skrev Højskoleforstander Fr. Seefeldt: »Man maa næsten hver Dag skamme sig over for sine danske Venner«. (Hmd. 11. 6.)

Fra svensk Side fremkom der hen paa Aaret i »Det nye Nord« en lang Række vægtige Udtalelser af fremtrædende Mænd om Grænsespørgsmaalet. Mest Opsigt vakte det dog nok, da Borgmester Lindhagen i det svenske Førstekammer stillede en Forespørgsel til Udenrigsministeren om de tyske Udtalelser om Tilbageerobring af Sønderjylland, og om Sverrig kunde ventes at ville mægle i den Sag. (Hmd. 30. 4.) Forespørgslen nægtedes ganske vist Fremme, men fremkaldte en interessant Drøftelse (Hmd. 3. 5.), der vakte Opsigt i den tyske Presse (Hmd. 7. 5.). Tinglev Højskole nægtede imidlertid Svar, da Forstander

Appel i Rødding spurgte, om den vilde være med til at arbejde for den samme Frihed for Danske sønden Grænsen, som den selv har i sit Arbejde her oppe. (Hmd. 14. 5. og 22. 5.).

Folketingsmand Pastor Schmidt talte i Hamborg om en »ny Deling med Danmark, hvis de vil, eller uden Danmark, hvis de ikke vil.« (Hmd. 26. 8.).

En tysk Forening af Nordslesvigere i Rendsborg, der ejer Bismarckstatuen fra Knivsbjerg, har besluttet, at den skal rejses i et Taarn paa Askebjerg, »indtil det vil være muligt igen at rejse Statuen paa Knivsbjerg i Aabenraa Kreds«. (Hmd. 1. 5.).

Amtsskolekonsulent Svendsen giver en Fremstilling af det dansk-tyske Mindretalsspørgsmaals Behandling paa Folkeforbundsforeningens Kommissionsmøde i Haag (Hmd. 2 6., 3 6., 4. 6.).

2. Nationalt Liv ved Grænsen.

Det danske Mindretal Syd for Grænsen havde i 1924 to Valg til Rigsdag og Kommune. Ved Rigsdagsvalget afgaves i Flensborg By 4253 Stemmer paa den slesvigske Forenings Liste mod 2669 i 1921, i Flensborg Landkreds 917 mod 633 og i Sydtønder Kreds 458 mod 362, i Slesvig Amt 547 og ikke saa faa i andre Amter helt ned til Altona og Helgoland. I Flensborg sattes der 7 Danske ind i Byraadet. (Fl. Av. 6. 5., Hmd. 5. 5.). Den 7. December var der nyt Valg til Rigs- og Landdag. Ved det afgaves i Flensborg 3305 danske Stemmer, i Landkredsen 666. (Fl. Av. 9. 12, Hmd. 8. 12.). Til Rigsdagsvalget har de nationale Mindretal i Tyskland sluttet sig sammen. (Hmd. 28. 3., 4. 4.)

Det 4. danske Aarsmøde holdtes i Flensborg den 4. 9. og var besøgt af 3—4000. Den slesvigske Forening havde da 5797 Medlemmer mod 5633 i Fjor. I den danske Menighed i Flensborg var der konfirmeret 146 mod 118 i Fjor. Medlemsantallet vokser. (Fl. Av. 16. 9., Hmd. 15. 9.).

Danskerne Syd for Grænsen har ellers ogsaa i 1924 haft en Del at klage over. Ved Optagelsesproven paa den danske Realskole i Flensborg fandtes 96 af 154 Børn modn til Optagelse, men ved en senere Prøve vragede Skoleraad Lorenz dem paa 23 nær. (Fl. Av. 8. 4.). Paa en Klage til

Regeringen i Slesvig gav denne Afslag i Henhold til en preussisk Forordning fra 1839, der slet ikke vedkom denne Sag. (Fl. Av. 30. 4.).

I Klapholdt i Angel drev Tyskerne det endog til at udelukke Medlemmer af den slesvigske Forening af en Sparekasse (Fl. Av. 29. 2.), og i Slesvig By nægtedes der dem Arbejdsløshedsunderstøttelse (Hmd. 19. 2., Fl. Av. 19. 2., 23. 2.), og da Byraadet i Flensborg besluttede at tilstille »Flensborg Avis« sine officielle Kundgørelser, var det paa det sælsomme Vilkaar, at den skulde afholde sig fra Angreb paa Tyskheden, som Byraadet ikke syntes om, og at Bladet ikke maatte overlade dem til »Neue Flensburger Zeitung«. (Fl. Av. 28. 9., Hmd. 29. 9.).

Det i 1923 udstedte tyske Forbud mod de paa Tysk skrevne dansksindede Blade i Sydslesvig opretholdtes stadig indtil 28. 1. (Fl. Av. 1. 1., 7. 1., 13. 1., 29. 1., Hmd. 2. 1., 14. 1., 21. 1., 28. 1., 29. 1.).

I Maj blev Helligaandskirken (den danske Kirke) i Flensborg nægtet den danske Menighed til Brug. Den skulde være Reservelkirke for de 5 store Sognekirker. (Fl. Av. 28. 5.).

Dansk Kirke- og Skoleliv udfolder sig alligevel Syd for Grænsen. Den 29. 6. indviedes den store nye Skole paa Duborg. (Fl. Av. 1. 7.). I Februar holdt Indre Mission under stor Deltagelse 8 Dages Vækkelsesmøder i Flensborg (Fl. Av. 10.—19. 2.) og ved den danske Menigheds 3. Aarsmøde 11. 5. meddeltes der, at den samlede stadig mere Ungdom, der havde været 1524 Nadvergæster, var bleven døbt 50, konfirmeret 146, 27 Par viet og 69 begravet. (Fl. Av. 13. 5.). Tæt før Jul købte Menigheden Byggegrund til en Kirke lidt uden for Nørreport. (Fl. Av. 24. 12.). I Skolen paa Harreslev Mark blev der i Oktober begyndt med 1 Times Undervisning i Dansk egentlig (Fl. Av. 20. 10., Hmd. 29. 10.).

I 1923—24 var 328 unge Sydslesvigere paa danske Høj- og Efterskoler, 680 Elever (deriblandt 371 Voksne) tog Del i Danskundervisningen i Landdistrikterne langs Grænsen. Duborgskolen havde i Sommeren 1924 401 Elever, Kommuneskolen 244. (Fl. Av. 27. 5., Hmd. 28. 5.).

Det kulturelle Arbejde Syd for Grænsen er af den danske Stat bleven støttet med 200,000 Kroner. (Hmd. 5. 3., 12. 3.).

Enkelte Tyskere bedømmer nu Livet ved Grænsen mere fordomsfrit end før. I »Deutsch-nordisches Jahrbuch« skrev Chr. Tränckner om den dansk-tyske Grænsekamp, at Formaalet med den burde være kulturelt Kappelstræb. (Hmd. 11. 7., 12. 7.). Og Pastor Muus i Tating vil helt overlade til Danskerne selv, hvem der vil regne sig til dem. (Hmd. 15. 9.).

Langt større Frihed end det danske Syd for Grænsen har det tyske Mindretal Nord for denne, og det gør ivrigt Brug af Friheden, men søger saa vidt muligt at arbejde i det skjulte. Da dets Organisationer i Nordslesvig saaledes 24. 5. holdt Generalforsamling i Sønderborg, bragte de tyske Blade ikke noget Referat fra det. (Hmd. 29. 5.).

7. 9. holdt de Møde paa Knivsbjerg, hvor der efter tyske Opgivelser var 5000 Mennesker til Stede, deraf dog over 1000 fra Syd for Grænsen. (Hmd. 9. 9.).

Vel for at give Tyskerne Indtryk af, at den danske Folkekirke føler sig ansvarlig ogsaa overfor dem, holdt Biskop Ammundsen Foredrag paa Tysk den 28. 1. i Kirken i Aabenraa om Luther, 4. 3. i Domkirken i Haderslev om Paul Gerhard. (Hmd. 29. 1., 6. 3.).

I August blev der Tale om at bygge en tysk Frimenighedskirke i Løgumkloster. (Hmd. 22. 8.). I Tinglev, Uge, Løgumkloster, Østerhøjst og Rabsted har de søgt at faa tyske Andenpræster ansat. I Tinglev dannede 71 Personer sammen med en Del fra Uge, Kliplev, Holebøl, Graasten, Ringenæs og Rabsted en tysk Frimenighed, som 29. 4. fik Pastor Gottfriedsen til Præst. I Løgumkloster og Bedsted holdt Pastor Boyens tyske Gudstjenester. Fra 1. 4. har han været ansat i Løgumkloster. (Hmd. 27. 12.). Menigheden i Tinglev opkræver Bidrag hos Folk, der ikke har indmeldt sig i den. (Hmd. 19. 4., 28. 4., 1. 5.). I September besøgte fhv. Generalsuperintendent Kaftan Nordslesvig og talte i Kirkerne i Haderslev og Aabenraa. (Hmd. 28. 10., 1. 11.).

Der findes nu 26 tyske Ungdomsforeninger i Nordslesvig. (Hmd. 29. 12.).

I Egersund ønskedes en tysk Skole oprettet. Af de 17 Underskrivere paa Andragendet var de 15 født Syd for Grænsen, deriblandt 6 Polakker. (Hmd. 21. 1.). I Oktober indrettedes der en tysk Skoleafdeling for 30 Børn. (Hmd. 27. 10.).

I Nørborg oprettedes der i Oktober en tysk Privatskole. Som Følge deraf maatte den tysksprogede Afdeling i Borgerskolen lukke. (Hmd. 31. 10.).

Ved en Afstemning 20. 12. om tysk Skole i Bylderup stemte kun Tyskerne, 16 Stemmer, netop den Procentdel af Vælgerne, Loven kræver. (Fl. Av. 23. 12.).

I Haderslev sluttede 1. 7. den (afviklende) tyske Afdeling af Kathedralskolen. 3 Elever tog Studentereksamen, og flere gik ind i Sekunda i den danske Afdeling. (Fl. Av. 3. 7.). Tyskerne stiler imidlertid mod ogsaa at faa eget højere Skolevæsen. I Sønderborg har de indrettet en højere Privatskole, i Aabenraa har de udvidet den bestaaende tyske Privatskole til Mellemskole, og i Tinglev er der aabnet en privat højere Skole, i Løgumkloster er en saadan paatænkt. (Hmd. 24. 12.).

Ogsaa i Folkeskolen har Tyskerne arbejdet ivrigt paa at faa tyske Afdelinger. Navnlig i Tønder Amt har de mange, nemlig i ikke færre end 19 Skoledistrikter, og i 13 af disse har de Flertal i Skolekommissionen. Af Bornene undervistes der i Amtet

	1921	1922	1923
paa Dansk	5384	4837	4593
» Tysk	1167	1215	1145 (Fl. Av. 5. 7.)

Da Undervisningsminister Fru Bang i September besøgte nordslesvigske Skoler, havde Tyskerne da heller ingen Klager at fremføre, (Hmd. 20. 9.), og hun kunde erklære, at det forlangte tyske Selvstyre i Skolen var unødvendigt. (Hmd. 23. 9., 29. 12.).

I et Memorandum, der afgaves til Folkeforbundets Møde i Lyon, var ogsaa optaget de Krav, det danske Mindretal Syd for Grænsen stiller. De vil være tilfreds med at faa de Vilkaar, som dansk Lovgivning sikrer Tyskerne Nord for Grænsen. (Hmd. 27. 8.). Derimod kalder Pastor Schmidt den danske Mindretalsordning »et Kvælningsforsøg«. (Hmd. 18. 9.). Han og mange andre Tyskere, samt tyske Skoler og Frimenigheder faar store Understøttelser fra Tyskland. (Hmd. 23. 9., 24. 9.). I en Tale i Neumünster giver han at forstaa, at man i Danmark værdsætter Livet efter, hvor meget man har at spise.

I Oktober fandt dansk-tyske Forhandlinger om Mindretalsordningen Sted i København. (Hmd. 10. 10.).

14. 10.). Danskerne var tilfreds, Tyskerne utilfreds med dem. (Hmd. 24. 10.).

I Januar syntes der at begynde et stort tysk O p k ø b a f L a n d e j e n d o m m e. (Hmd. 29. 1., 30. 1., 31. 1., 4. 2., 7. 2., 8 2., 11. 2., 13. 2., 16. 2., 18. 2., 27. 2., 29. 2.). Det fortsattes dog ikke.

Paa dansk Side gav det nationale Liv sig et stærkt Udtryk ved den lange Række Afstemningsfester, der holdtes 10. 2. (Hmd. 11. 2. o. flg.). I Dagene lige forud for dem holdt Grænseforeningen en »national Uge« med mange velbesøgte Møder. Et af de første var i Tønder 5. 2. (Fl. Av. 7. 2.). Sit Aarsmøde holdt den sønderjydske Afdeling af den 2. 3. i Haderslev. Dens Regnskab balancerede med omtrent 12.000 Kroner. Hele Landet over har den 35—36.000 Medlemmer. (Hmd. 3. 3., Fl. Av. 4. 3.). Den har 102 Foreninger men har mistet 1000 Medlemmer. (Hmd. 2. 6.).

1. 6. holdt Sprogforeningen Generalforsamling i Aabenraa. Dens Regnskab balancerede med rigelig 25.400 Kr. Medlemsantallet er fra 1439 vokset til 1732 og yderligere med 1000 siden Nytaar. Forsamlingshuse er færdige i Højst, Rabsted og Abild. Af den blaa Sangbog er et nyt Oplag udkommet. Almanakken er udkommet i 9000 Ekspl. Bibliotekerne ved Grænsen har faaet 1600 Bøger. Landsbiblioteket har nu over 14.000 Bind. (Hmd. 2. 6.).

15. 10. holdt »Harmonien« i Haderslev 75 Aars Jubilæum, (Hmd. 15. 10.), og 7. 12. Nustrup Foredragsforening 40 Aars. (Hmd. 5. 12.).

12. og 13. 7. holdt Skoleforeningen Generalforsamling i Askov. Den havde ved Nytaar 12.979 Medlemmer. Der var vundet 3492, deraf 1319 i Nordslesvig. Den havde understøttet 279 fra Nordslesvig og 264 fra Sydslesvig til Skoleophold. Regnskabet balancerede med 264 947 Kr. (Hmd. 14. 7.).

Forsamlingshuset i Rabsted indviedes 28. 6., i Ensted 20. 7. I Tinglev købtes Jernbanehotellet (Hmd. 5. 10., 17. 10.) og i Højer »Stadt Tondern« omtrent samtidig.

»Historisk Samfund for Sønderjylland« holdt 29. 6. Aarsmøde i Løgumkloster. Det havde 425 Medlemmer. 1. 7. begyndte »Sønderjydsk Maanedsskrift« at udkomme.

Efter aarsmøder afholdtes bl. a. i Rens 19 10., Rønshoved 14. 9., 15. 9. og Rødding 21. 9. — 23. 9. Den 13. 7. holdtes nationalt Møde paa Krusaagaard (Fl. Av. 15.

7.) og 20. 7. det aarlige Møde i Frøslev Polde (Fl. Av. 22. 7.), 3. 8. holdt over 100 Civilfanger Møde i Aabenraa. (Hmd. 4. 8.)

Nationalparken paa Dybbølbanke overgik 18. 4. til Staten. Statsminister Stauning overtog den paa Statens Vegne 11. 6., samtidig med at en Genforeningssten afsløredes.

Kongen besøgte Sønderborg, Tønder, Aabenraa, Frøslev, Løgumkloster og Gram (Hmd. 16. 5., 17. 5.), 5. 9. Dybbøl, Mommark, Avgustenburg og Sønderborg. (Hmd. 6. 9.)

3. Politik.

Indtil 31. December 1922 havde kun 22 i Sydslesvig opereret for Danmark, og af dem har kun 6 gjort Optionen gyldig ved at flytte til Danmark inden 1. 1. 24. (Hmd. 8. 1.)

Den 11. 5. holdtes der Valg til Folketinget. Mest Opsigt ved det vakte det, at Amtsforvalter C. O. Pedersen, der var opstillet som Venstres Kandidat i Sønderborgkredsen, tillige af en Del Ventsremænd blev opstillet i Tønderkredsen, skønt Venstreorganisationen der havde opstillet N. J. Gotthardsen (Hmd. 14. 1., 11. 2., 13. 3., 3. 4.) Det viste sig senere, at Tilskyndelsen til at opstille ham var udgaaet fra den konservative P. Grau (Hmd. 7. 4., 8. 4., 9. 4.), men at de konservative blev betænkelige ved det (Hmd. 18. 1., 10. 4.) Valgt blev H. P. Hanssen (V.), C. O. Pedersen (V.), Nis Nissen, (R.), J. P. Nielsen (S) P. Mortensen (S.), Holger Andersen, (K.), Pastor Schmidt (T.) (Hmd. 23. 4.)

I Folketinget ankede Pastor Schmidt 21. 3. over uretfærdig Forvaltning i Skole og Kirke og over en Del Smaating, men blev vist tilbage af Ministrene (Hmd. 22. 3.) og senere modbevist af Amtsskolekonsulent N. Svendsen. (Hmd. 26. 3., 29. 3.)

27. 11. talte H. P. Hanssen mod Afrustningsforslaget, Nis Nissen for det. (Hmd. 28. 11.)

4. Sociale Forhold.

Ved Nytaar ophørte Overenskomsten mellem Lægerne og Sygekasserne i Jylland. (Hmd. 4. 3., 18. 6.) Den kom først i Stand igen ved Nytaar 25. (Hmd. 31. 12.)

28. 3. vedtoges en ny Lov om Forsørgelse af militære Invalider i Sønderjylland og deres efterladte. Den traadte i Kraft 1. 7.

I Hvidding er den tidligere Stationsbygning bleven indrettet til Sindssygeanstalt. (Hmd. 12. 7.) Ved Vilstrup Strand rejstes 2. 7. et Welanderhjem. Helsehjemmet samme Steds har ved Sønderjydsk Fonds Hjælp faaet en ny toetages Bygning. (Hmd. 18. 8.) I frivillige Bidrag har det modtaget 8508 Kr. (Hmd. 15. 9.) Den nordslesvigske Kvindeforening har nu 3 Børnehjem med ialt 120 Børn og Hvilehjemmet paa Rømø. (Hmd. 2. 10.)

Menighedsraad, Sogneraad, Sognefogder o. fl. a. i Sønderborg Amt beder Politimesteren om Indskrænkning af offentlige Forlystelser og faar imødekommede Svar. (IImd. 2. 6.)

Efter et Aars Virksomhed er der nu i Haderslev 3 Kolonihaveforeninger med 235 Haver paa 500—1000 m². 20 ha er udlagt til det. (Mdm. 21. 10.)

Der er bleven udstykket flere Domæner: Pamhule, Søst, Hørlyk, Aarup, (Hmd. 1. 3., 3. 3., 15. 3.), Avgustenburg (Hmd. 6. 3., 14. 10.), Ellehus, Fiskbæk, Rønhave og Buskmose (Hmd. 27. 5., 2. 10., 14. 10.), ogsaa en Del privat Jord er udstykket, saaledes en Del af Olufskær (Hmd. 21. 9.) og 105 ha fra to Gaarde i Hejsel. (Hmd. 4. 4.)

Alligevel har Husmandsforeningerne holdt stejlt paa, at Præstegaardsjorderne skal udstykkes (Hmd. 2. 6.), mens Menighedsraadene har sat sig imod det. 100 Menighedsraad dannede i det Øjemed en Forening 15. 7. og ønskede (Hmd. 17. 11.) en Kommission til Opklaring af, hvor langt deres Ret gaar. En Meddelelse om opnaaet Enighed (Hmd. 9. 11.) maa ikke have været rigtig, da der endnu den 28. 11. paa et Møde i Tinglev med Rigsdagsmændene nedsattes et Udvalg til at udarbejde et Forslag til at forhandle med Ministeren om. (Fl. Av. 30. 12.)

Et Forsøg paa at tilvejebringe en Sammenslutning mellem den sønderjydske Udstykningsforening og de samvirkende sønderjydske Husmandsforeninger glippede (Hmd. 4. 6.)

Iøvrigt synes Trangen til Jord ikke at være stor i Sønderjylland. Blandt de 1455 Ansøgere om Husmandsjord er kun 87 her fra mod 153 i 1923 (Hmd. 5. 9.)

5. Erhverv og Økonomi.

a) Landbruget.

Kvægbruget har gjort gode Fremskridt. Fællesledelsen for Avl af rødt dansk Malkekvæg (i Nordslesvig

og Vejle Amt) har haft et godt Aar. 30 pCt. af Køerne paa Als er nu under Kontrol, (Hmd. 6. 2.), og Korthornskvæg er flere Steder oparbejdet til godt Malkekvæg. P. Franks Besætning i Østerlindet har f. Eks. gennemsnitlig 5,103 kg Mælk med 3,84 pCt. Fedt, 217 kg Smør ved Forbrug af ialt 3290 Foderenheder. (Hmd. 2. 10.). Sammenslutningens 3 bedste Køer giver nu 341, 347 og 348 kg Smør. (Hmd. 6. 11.). Der sorterer nu 61 Kontrolforeninger med ca. 22,000 Køer under Ledelsen. (Hmd. 15. 12.). Den højest ydende Besætning i Sønderjylland har Niels Christensen, Tinggaard ved Skodborg med gennemsnitlig 5918 kg Mælk, 3,69 pCt. Fedt, 244 kg Smør. (Hmd. 23. 10.). Fra Svineavlscentrene solgtes 1923—24 310 Orner og 394 Søer mod 116 og 107 i 1921—22. (Hmd. 8. 11.). Mod Slutningen af Aaret hærgede Mund- og Klovesyge slemt. Ved Fælleslandboforeningens Generalforsamling kunde der meddeles, at Smørpriserne havde været gode, Kreaturpriserne var steget, der var ca. 25,000 Kreaturer flere end i 1920, og de var af en bedre Slags, og der var 2—3 Millioner Svin flere. (Hmd. 29. 2., 1. 3.) Baade Mælkemængde og Flæskeproduktionen er nu oppe over Højdepunktet før Krigen men endnu under Gennemsnittet i Kongeriget. (Hmd. 27. 2.).

Ikke mindst Mejeridriften har gjort gode Fremskridt. Mælkemængden er ca. 36 pCt. større end i 1920, enkelte Steder 40 pCt., gennemsnitlig 2500 kg pr. Ko. Det var en Fordel, at Tyskland mod Aarets Slutning begyndte at købe Smør igen. (Hmd. 7. 3.) Ogsaa Mælk finder Af sætning derved. Fra Sønderborg Amt udføres daglig 10,000 Liter. (Hmd. 26. 9.).

Smøreksporforeningen i Sønderborg, der omfatter 28 Mejerier i Sønderborg og Aabenraa Amter, havde en Om sætning af ca. 10 Millioner Kr. Mælkeudførslen var ved Juletid 1924 steget til 15 Millioner Liter. (Hmd. 22. 12.)

Siden Genforeningen er der ombygget 9 Mejerier, og 2 er nybygget. Lige før Krigen blev 7 nybygget. (Hmd. 2. 11.). Under Krigen var Mejeribrugget gaaet stærkt tilbage. Nu vindes der ind paa det. Fra 1916—19 sank Koantallet 13,8 pCt., 1919—23 steg det 14,3 pCt. 1919 var der 26 Kontrolforeninger, nu 64. 73 pCt. af Mejerierne har Mælkebedømmelse. (Hmd. 16. 10.). Ogsaa Kvaliteten gaar godt frem. Ved en Udstilling paa Ladelund fik Haderslev Amt 10,50 Points, Ribe Amt 10,48 og Kolding Kredsen 10,36.

(Hmd. 20. 9.). Det ældste Mejeri (Mejlby) holdt 40 Aars Jubilæum 24. 6.

Andelsslagterier er bleven bygget i Sønderborg (Hmd. 24. 11.), Rødding (Hmd. 25. 6.), Vojens (Hmd. 28. 6.) og Tønder (Fl. Av. 26. 10.). Til det i Graasten leveres der omtrent 50,000 Svin. (Fl. Av. 1. 4.).

17.—20. 7. holdtes det jyske Ungskue i Haderslev. I Korthornsudstillingen indtog Sønderjylland Førstepladsen, og Planteavludstillingen var den bedste, der hidtil havde været. Besøget var 40—50,000, (Hmd. 21. 7.), men det gav Haderslev By et Underskud paa 31,000 Kroner. (Hmd. 20. 8.).

Vedrørende Jordbruget meddeles, at der paa Als er dyrket 350 Tdr. Land med Sukkerroer mod 50 i 1923. (Hmd. 7. 10.).

For Grundforbedring gøres der stadig meget. Reguleringen af Grønaa, Terkelsbøl Aa og Uge Bæk er gjort færdig. (Fl. Av. 15. 10.). Fra Mergellejet ved Københoved er der siden Genforeningen udbragt over 25,000 kbm. (Hmd. 10. 11.), fra det ved Urnehoved er der fra Maj til 15. 8. udkort 10,000 kbm. (Hmd. 15. 8.). Til Ophjælp af Landbruget paa Rømø, navnlig til Kalkning foreslog Finansudvalget bevilget 50,000 Kr. gennem 10 Aar. (Hmd. 6. 3.).

Afvandingen er vel nok det største Foretagende. Ingeniør Braa hævder, at over Halvdelen af Tønder Amt endnu trænger til Grundforbedring. (Fl. Av. 16. 5.). Ved Tønder forberedes Afvandingen af 9000 ha. Den vil koste 3,850,000 Kr. (Hmd. 15. 1., 25. 1., 12. 3., 3. 10., 10. 11., Fl. Av. 16. 1., 14. 10., 16. 10.). Og ved Sejersbækken 1050 ha. (Fl. Av. 13. 3., 16. 10.).

Diget ved Rejsby er fuldført, (Hmd. 5. 8., Fl. Av. 23. 7., 12. 8.), ligeledes det ene paa Rømø, to andre forberedes. (Hmd. 16. 1., 2. 2., 28. 2., 18. 3.). Stormflodsskaden i Tønder Amt 30. 8. 23 sættes til 229,869 Kr. (Hmd. 19. 2.).

En Lov om Sammenlægning af Landbrugsjendomme i Sønderjylland vedtoges (Hmd. 17. 3.) for at forbedre Fordelingen. (Hmd. 5. 7., 9. 7., 23. 7.) Den traadte hurtigt i Virksomhed. (Hmd. 7. 8.).

b) Industri og Haandværk.

11. 5. fejrede Haderslev Skomagerlaug som det ældste af de bestaaende Laug i Danmark sit 500 Aars Jubilæum. (Hmd. 10. 1., 14. 4., 12. 5.).

Gunnar Gregersen finder de sønderjydske Haandværkere videbegærlige og dog samtidig kritiske. Der er her stor Interesse for Haandværkkonsultation. (Hmd. 28. 2.). 1.—18. Maj holdtes i Sønderborg en stor og vellykket Haandværker- og Industriudstilling for Amtet. (Hmd. 1. 5. o. f. »Haandværk og Industri i Sønderborg Amt«. Ved A. Sæchting og K. E. Larsen, 1924.)

I Tønder dannedes der i April et Aktieselskab til Oprettelse af en Margarinefabrik. Der tegnedes 59,000 Kroner. (Fl. Av. 25. 4.). Fabrikken indviedes 3. 10. (Fl. Av. 7. 10.).

c) Handel og Skibsfart.

Rederiet Ahrenkiel & Clausen kunde udbetale 18 pCt. Dividende. (Hmd. 17. 1.).

18. 1. holdt Haderslev Handelsforening 80 Aars Jubilæum. (Hmd. 17. 1.).

Sønderjydsk Kompagni kunde give 4 pCt. Udbytte, mens det i 1923 havde Underskud. (Hmd. 27. 3.).

20. 5. løb det første Skib ind i Aabenraa nye Havn, der dog endnu ikke var færdig. (Hmd. 21. 5.). Der udlægges 2½ ha ved den til Kajer og Gader. (Hmd. 1. 8.).

28. 6. sank »Thor« i Drogden, og 11 Personer druknede. (Hmd. 30. 6. o. f.).

I Højer virkes der for Uddybning af Havnen og Sejlløbet. (Fl. Av. 26. 1.). Ogsaa i Tønder er en Plan om et Sejlløb i Forbindelse med Afvandingen dukket op.

Indførslen over Aabenraa Havn er steget stærkt i de sidste 3 Aar, navnlig af Foderstoffer, Kul og Trælast. (Hmd. 19. 8.). Kulindførslen er siden Genforeningen steget fra 25,000 til 45,000 Tons om Aaret. (Hmd. 14. 8.). Matth. Nielsens Silo- og Pakhus, der vil kunne rumme 3000 Tons Korn, blev rejst i September (Hmd. 22. 9.). Havne- og Bropengene i April Kvartal blev rigelig 32,000 Kr. mod 22,000 i 1923 (Hmd. 2. 7.). Havnens Indtægt ventes at blive 200,000 Kr. om Aaret. (Hmd. 4. 12.).

11. 2. foresloges Konkurs i de samvirkende sønderj. Brugsforeninger (Hmd. 11. 2.). Ved Generalforsamlingen 24. 2. kunde der dog ikke blive Enighed, og Bestyrelsen traadte tilbage. Senere valgtes et nyt Likvidationsudvalg (Hmd. 18. 3.). Da imidlertid enkelte Kreditorer søgte at dække sig, blev der indgivet Konkursbegæring (Hmd. 28. 3.).

d) Pengeforhold.

I de sønderjydske Sparekasser indestaar kun 30 Millioner, mens der efter Folketallet skulde være 90 (Hmd. 20. 12.). Og i Banker og Sparekasser tilsammen indestaar kun $1\frac{2}{3}$ % af hele Landets Indlaan, mens Befolkningen udgør 5 %. Valutacentralen foreslaar derfor 10 Millioner Dollars anvendt til sønderjydske Formaal (Hmd. 13. 6.), og Nationalbanken vil yde udstrakt Kredit til Græsserne i Marsken (Hmd. 7. 5.). Paa et Møde i Tinglev 29. 11. vedtoges enstemmigt med Tilslutning af alle Partiets Rigsdagsmænd at henvende sig til Regering og Rigsdag om at foretage Skridt til Afhjælp af Kreditmangelen i Sønderjylland (Hmd. 1. 12., Fl. Av. 30. 11.). Finansministeren erklærede imidlertid ikke at kunne gaa ind paa Forslag om Ydelse af stor Kredit, men var villig til at forhandle om Foranstaltninger af mindre Omfang (Hmd. 4. 12.). Ved Siden af den almindelige Kapitalmangel gør Markproblemet sig ogsaa gældende endnu. Marksparerne dannede 25. 1. en Forening til Varetagelse af deres Interesser (Hmd. 25. 1.).

For Pengeinstitutterne synes det alligevel ikke at have været noget daarligt Aar. Nordslesvigs Bank gav 7 % Dividende (Hmd. 25. 1.), Nordsl. Folkebank 8 % (Hmd. 31. 1.), Haderslev Bank 8 %. Omsætningen var gaaet rigelig 20 % frem (Hmd. 27. 2.). Folkebanken for Als og Sundeved 8 %. Overskuddet ca. 38,000 Kr. større end 1923 (Hmd. 29. 3.) Indskuddet i Nørborg Sparekasse er steget med 10,000 Kr. (Hmd. 11. 8.) Sønderjydske Kreditforening har berigtiget 637 Laan til 11,463,900 Kr. (Hmd. 16. 10.) Den har samme Laanehøjde som andre Foreninger. (Hmd. 27. 10., 2. 12.) Haderslev Amts Folkebank maatte likvidere. (Hmd. 21. 3.), og Handelsbanken i Haderslev overtog dens Aktiver og Passiver. (Hmd. 10. 4., 19. 4.)

e) Samkvem.

Den haarde Vinter 1923—24 lagde store Hindringer i Vejen for Samfærdslen til Søs. Rømø fik 1. 1. Posten bragt over Isen efter 6 Dages Afbrydelse. (Hmd. 2. 1.) Sønderborg Havn blev islagt og Pontonbroen sprængtes. Havnen blev dog snart isfri igen (Hmd. 28. 1., 29. 1., 30. 1., Fl. Av. 22. 1., 23. 1.) Mommark Færge sejlede dog ved

den Tid endnu (Hmd. 18. 1., 25. 1.) Først midt i Marts fik den Vanskeligheder med Isen (Hmd. 14. 3.) Paa Haderslev Fjord standsedes Isbrydningen i Begyndelsen af Januar (Hmd. 11. 1.) I Januar havde Rømø udelukkende Forbindelse over Isen (Hmd. 14. 2.), men ved Tøvejr blev den afbrudt, og Posten maatte flere Gange bringes over af Flyvere. (Hmd. 5. 3.)

A m t s b a n e r n e har stadig Vanskeligheder. I Aabenraa Amt stiger Underskuddet fra 40,000 til over 86,000 Kr. (Hmd. 11. 3.) Paa Als har de 70,000 Kr. Indtægt af Mommark Færge (Hmd. 5. 7.) I Haderslev Amt tager Personbefordringen af med ca. 59 %, men Mængden af befordret Gods er steget med 25 %. Underskuddet er 306,700 Kr. (Hmd. 11. 8.) Kun Røddinglinjen giver Overskud: 47.818. (Hmd. 10. 12.)

S t a t s b a n e r n e gennemfører siden 1. 4. Sovevogn til Padborg.

Forslagene om Bygning af nye B a n e r blev færdig behandlet 27. 3. (Hmd. 5. 1., 9. 1., 9. 2., 28. 2., 6. 3., 13. 3., 28. 3.) Til Flytning af Aabenraa Banegaard gaves der 22. 5. Bemyndigelse til Ekspropriation af Arealer. (Hmd. 22. 5., 23. 5., 31. 5., 22. 6.)

V e j n e t t e t forbedres stadig. I Tønder Amt er i 1922—23 22 klm Provinsvej gjort i Stand og 37 klm Kommunalvej udbygget som Landevej og i 1923—24 henholdsvis 29,1 og 9,9 klm. I det hele er der siden Genforeningen bygget 85 klm ny Landevej i dette Amt og belagt 102 klm gammel Vej. Der er endnu 104 klm ny Landevej tilbage at udbygge (Fl. Av. 31. 7., 2. 8., 14. 12.) 26. 11. kom en vigtig Forbindelse over Kongeaaen (ved Frihed) i Stand (Hmd. 27. 11.)

T e l e f o n - o g T e l e g r a f f o r b i n d e l s e n er bleven stærkt udvidet. I Sønderborg og Aabenraa er ny Centraler taget i Brug. Der er nu 90 Telefoncentraler med 8500 Abonnenter. Samtaletrafikken er ca. 1670 aarlig pr. Abonnent, betydeligt mere end i det øvrige Land (Hmd. 4. 6., 11. 8.). I 1923 kom der 1500 ny Abonnenter til. I 1920 var der kun 20 pr. 1000 Indbyggere, nu 48, mens der i Nørrejylland er 55 (Hmd. 4. 2.). Fra 1. 4.—31. 8. er der skabt 500 ny Forbindelser, og der ventes skabt 1200 endnu indtil April 25. Bevillingen til Nettet har derfor maattet forhøjes med 600,000 Kr. (Hmd. 22. 10.). Statstelefonen i Sønderjylland giver imidlertid ogsaa et godt Overskud. Den

havde 1923—24 et Driftsoverskud af 489,835 Kr. (Hmd. 21. 11.)

f) Kommunale Forhold.

Baade i Byerne og i mange Landkommuner har Befolkningen været i Vækst siden Genforeningen. Saaledes havde 5. 11. Sønderborg 9933 Indbyggere mod 8477 i 1921 (Hmd. 19. 11.), Tønder 5789 eller 228 flere end i 1923, (Hmd. 23. 11.), Aabenraa 8546 mod 7835 1. 2. 21. (Hmd. 2. 12.) Haderslev 14333 mod 13961 i 1923 (Hmd. 12. 12.), Tinglev har 1299 mod 974 i 1920 (Hmd. 21. 11.). Selv Rømø, hvis Befolkning er gaaet tilbage i over 100 Aar, viste en Opgang paa 12 siden sidste Folketælling. (Hmd. 24. 11.)

Saadan Vækst kræver Byggevirksomhed. I Aabenraa f. Eks. blev der fra 1. 10. 23.—1. 10. 24. bygget 35 Huse med 81 Lejligheder. 8 var 5. 11. endnu under Opførelse (Hmd. 5. 11.). Ved den ny Havnegade er udlagt 18,000 m² til Byggegrunde (Hmd. 29. 1.).

Skatteindtægterne er i Aabenraa steget med 900,000 Kr. (Hmd. 31. 3.), i Sønderborg med 700,000 Kr. (Hmd. 28. 3) I Haderslev er de nu 12,241,000 Kr. (Hmd. 18. 3.)

Adskillelsen mellem By og Amt er nu vist omtrent gennemført. 2. 6. tog Haderslev Bys Repræsentanter for sidste Gang Del i Amtsraadets Møde. (Hmd. 3. 6.) I Sønderborg traadte Adskillelsen i Kraft 1. 4. (Hmd. 8. 1.) Nørborg bliver ved Amtet (Hmd. 18. 2.) Avgustenburg udskilles (Hmd. 31. 12.). I Aabenraa skete Adskillelsen efter Voldgiftskendelse. (Hmd. 4. 7., 22. 9.)

Flere kommunale Værker udvidedes. Der kom endelig Samarbejde i Stand mellem Højspændingsværket og Haderslev Elektricitetsværk (Hmd. 2. 8.) Højspændingsværket nærmer sig Fuldførelsen (Hmd. 3. 9., 22. 10.) Elektricitetsværkerne er bleven udvidet i Sønderborg, hvor det nu leverer 1,665,558 Kw mod 280,607 i 1920—21. (Hmd. 8. 8.) og i Haderslev (Hmd. 9. 9., 31. 12.) I Sønderborg maa ogsaa Vandværket udvides (Fl. Av. 23. 8., Hmd. 27. 8.) I Tyrstrup Herreds Elektricitetselskab opstod der Uenighed, der endog førte til Sagsanlæg (Hmd. 10. 9., 12. 9., 3. 10., 31. 10.)

Mens der i Sønderborg Amt protesteredes stærkt mod Tanken om at nedlægge Søndre Landsret (Hmd. 24. 1., 31. 1.) og mod evt. Sammenlægning af Amterne (Hmd.

24. 12.), nøjedes Haderslev Byraad med en spagfærdig Henvendelse til Ministeren om at beholde Overpostinspektoratet, samtidig med at Borgmesteren stillede sig ligegyldig overfor Sagen (Hmd. 11. 1.). Byen beholdt det da heller ikke.

De uerholdelige Skatter, der i Haderslev havde udgjort 103,000 Kr. i 1921—22, sank til 44,000 i 22—23 og 14,000 i 23—24 (Hmd. 17. 9.).

7. Menighedslivet.

Til Istandsættelse af de sønderjydske Kirker tilbød Finansudvalget 40,000 Kr. i 10 Aar. (Hmd. 18. 1.). Der tilstræbes Ophævelse af Haderslev Provstis fælles Kirkekasse (Hmd. 4. 4.). 10. 4. udlægdes Grunden til en ny Kirke i Vojens (Hmd. 11. 4.). og 10. 8. lagdes Grundstenen til den (Hmd. 11. 8.). 3. 10. rejstes den. Fra 5. 3. kaldes Frue Kirke i Haderslev Domkirke. 1. 7. holdtes det første Landemode i Haderslev. 27. og 28. 7. holdt Rødding Frimenighed 50 Aars Jubilæum. 7. 8. indviedes et Missionshus i Graasten. Der skal udgives et fyldigt Tillæg til Salmebogen (Hmd. 8. 9.).

8. Oplysning.

Nye Skoler indviedes i Hovslund, Frøslev og Holm (Hmd. 25. 1., 29. 1., 30. 1., 22. 4. Der oprettedes en Realskole i Tinglev (Hmd. 9. 5., 20. 6., 14. 8., 21. 8.). 2. 11. indviedes Landbrugsskolen ved Graasten (Hmd. 28. 4, 3. 11.). I Haderslev nedlægges Betalingsskolen (Hmd. 2. 12.).

19. 3. begyndte en Forhandling om Udlevering af sønderjydske Arkivsager fra Tyskland (Hmd. 21. 3., 24. 3.). 24. 3.).

30. 6. blev Borgmester Christensen i Haderslev valgt til Medlem af Haderslev Amts Skoleraad i Stedet for Købmand Thielst, og 10. 10. sattes Joh. Nissen, Strandelhjørn ved konservative Stemmer ind i Skoledirektionen i Stedet for J. H. Schmidt, Vojensgaard (Hmd. 1. 7., 10. 10., 13. 10.).

9. Retsvæsen.

Kriminaliteten, der under og efter Krigen naaede forholdsvist højt i Sønderjylland, er nu i stadig Aftagen (Hmd. 10. 9.).

Af Retssager, der havde almen Interesse, skal kun nævnes den som forhenværende Amtsforstander Jacobsen paa Rumohrsgaard rejste mod Andreas Grau, fordi han havde skrevet, at J. »flittig lod Folk arrestere og hindrede dem i at faa Orlov under Krigen« (Hmd. 6. 9., 18. 10., 10. 12.).

Nogen Interesse har det vel ogsaa, at Gaardejer Cornelius Petersen i Vesteranflod ved Landsretten blev idømt en Erstatning paa 130,000 Kr. til Fabrikant Jørgen Petersen i København. Det drejede sig om en større Støvlespekulation i Overgangstiden (Hmd. 1. 3., 27. 3.).

10. Pressen.

Paa »Motersmaalet«s Generalforsamling gjorde C. O. Pedersen og hans Parti Spørgsmaalet om Lebecks Afskedigelse til et politisk og afviste al Imødekommenhed (Hmd. 31. 3.).

Det Konsortium, der udgav »Fædrelandet«, blev 15. 2. ved Højesteret dømt til at betale Faktor Schmidt 2858 Kr. som resterende Løn, men frifandtes for Resten af hans Krav (14,455 Kr.) (Hmd. 16. 12.).

11. Personlige Forhold.

Af Fødselsdage skal nævnes: 1. 1. Pastor Tonnesen i Hoptrup 70 Aar, 5. 9. Kaptajn Fischer i Aabenraa 80 Aar (Hmd. 5. 9., 6. 9.). 21. 9. Henrik Lassen i Strukstrup 85 Aar (Hmd. 19. 9.). 28. 9. Grev Brockenhus-Schack i Gram 70 Aar.

Dødsfald: Præsident Wilson 3. 2. Frimenighedspræst Lycke 13. 3. Fru Nielsen, Damager 26. 5. V. Muusmann, Haderslev 20. 9. Pastor Zerlang, Gram 23. 10. Hans Andresen, Skelle 3. 11.

4. 6. fejrede Pastor Jørgensen i Skærbæk 25 Aars Jubilæum som Præst (Hmd. 3. 6.).

Fhv. Amtsforstander P. Kier i Sønderborg har faaet tilkendt dansk Indfødsret (Hmd. 31. 7.).

Andre Sager.

Der tænkes rejst et Mindesmærke i Bedsted for Maleren Lundby (Hmd. 18. 1.).

Sønderjydske Fond har anvendt 386,934 Kr. (Hmd. 21. 3.).

I Løgumkloster indviedes 4. 5. en Mindelund for de faldne.

15. 6. indviedes den sønderjydske Soldaterkirkegaard i Braisne. 50 her fra var til Stede. (Hmd. 17. 6.). Navne paa 35, der er overført til den (Hmd. 19. 6.).

Sønderjylland er en af de danske Egne, der er stærkest angrebet af Tuberkulose, værst er Sønderborg Amt (Hmd. 29. 8.).

Ved Christiansfeld findes en Grav fra omkring ved Kristi Fødsel (Hmd. 5. 9.).

Sprængningen af de tyske Stillinger er nu omtrent til Ende ved Vedsted (Hmd. 25. 9.).

Grevskabet Schackenborg er overgaaet til fri Ejendom (Hmd 5. 12.).

